

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота магістра

з теми:

**“Українське питання в фокусі європейської дипломатії в другій половині
XIX – на початку XX століття”**

Виконала: здобувачка вищої освіти,
Ist1-M23 Z групи спеціальності 014
Середня освіта (Історія)
Мантуляк Оксана Миколаївна
Науковий керівник: Сидорук Сергій
Антонович, кандидат історичних
наук, доцент кафедри історії
України

Рецензент _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Історіографія проблеми	7
1.2. Джерельна база	11
1.3. Методологічні засади дослідження	14
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКТРИН ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ВІД СЕРЕДИНИ ХІХ ДО ПОЧАТКУ ХХ СТ.	18
2.1. Політика Австро-Угорщини та Німеччини щодо українського національного руху	18
2.2. Нові аспекти “українського питання” в другій половині ХІХ століття	32
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЯХ ЦЕНТРАЛЬНИХ КРАЇН ТА АНТАНТИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	38
3.1. Українські землі в геополітичних планах Німеччини та Австро-Угорщини напередодні Великої війни	38
3.2. Україна перед війною у військово-стратегічних планах країн Антанти	47
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ	57
4.1. “Українське питання” в розрізі політики країн Антанти під час війни	57
4.2. Політика Центральних держав у війні та Україна	72
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	88

ВСТУП

Актуальність теми. У другій половині XIX – на початку XX ст. проблема України стосувалася статусу її території та народу, що перебували в складі Російської та Австрійської імперій. Це питання стало важливим елементом європейської міжнародної політики, зумовленим протистоянням між Росією та іншими європейськими державами за вплив і контроль над Україною.

На той час Україна мала значне стратегічне значення завдяки своїм багатим природним ресурсам, а також розвиненому сільському господарству й промисловості. Ця привабливість викликала інтерес європейських країн, таких як Австро-Угорщина, Пруссія та Османська імперія, які прагнули обмежити російське домінування в регіоні.

Культурний і націоналістичний аспекти також були важливою складовою українського питання. Українці, маючи унікальну мову й культуру, прагнули більшої автономії та права на самовизначення в межах Російської імперії. Проте ці зусилля часто зустрічали супротив з боку російської влади, яка прагнула зберегти контроль над регіоном і придушити національний рух.

Таким чином, українське питання стало джерелом напруження й конфліктів у європейській міжнародній політиці другої половини XIX століття й залишалося актуальним у наступні десятиліття.

Об'єктом дослідження є внутрішня політика Австро-Угорської та Російської імперії щодо українського національного руху на належних їм українських землях, а також військово-політичні доктрини центральних держав та Антанти напередодні та під час Першої Світової війни в яких розглядалася роль українських земель в контексті досягнення конкретних військово-стратегічних та політичних цілей.

Предмет дослідження – політика урядових кіл Німеччини, Австро-Угорщини, Великої Британії, Франції та Росії та щодо українського народу як національно-політичного та воєнного чинника протягом 1948-1918 рр.

Хронологічні межі роботи охоплюють другу половину XIX ст., тобто в Хронологічні рамки кваліфікаційної роботи зумовлені потребою дослідити політику Австрійської імперії щодо українського національного руху від часу революції 1848-1849 рр., а пізніше – ключових європейських держав впродовж другої половини XIX ст. і до завершення Першої світової війни у 1918 році.

Географічні межі дослідження охоплюють терени Наддніпрянської та Західної України, що входили відповідно до Російської та Австро-Угорської імперій.

Метою дослідження є визначення ролі українського народу в європейських історичних процесах у період європейських революцій 1848-1849 років, що значно активізували процес формування національної самосвідомості українців, до початку творення власної державності на тлі Першої світової війни.

Завдання роботи визначені поставленою метою, охоплюють кілька ключових напрямів дослідження, які стосуються європейської дипломатії та її ставлення до українського народу в період другої половини XIX – початку XX століття:

- Аналіз наукових досліджень, статей, монографій та документів, які висвітлюють політику європейських держав стосовно українських національних інтересів.
- Дослідження передумов формування ставлення європейських держав до українського політичного чинника, вивчення ключових подій та процесів, що передували Першій світовій війні.
- Дослідження основних чинників впливу на ставлення правлячих еліт європейських країн до українського народу через аналіз політичних, економічних та військових інтересів цих держав.
- Дослідити протиріччя між Австро-Угорщиною та Російською імперією, зростання польсько-українського конфлікту та використання національних меншин як інструменту геополітичного тиску.
- Визначення закономірностей розвитку політичної стратегії Центральних держав (Німеччини, Австро-Угорщини) та Антанти (Великої

Британії, Франції, Росії) щодо українського питання напередодні та під час Першої світової війни.

- Вивчення глобальних політичних процесів, що формували політику воюючих держав в українському питанні.

Методологічні засади дослідження базуються на комплексному міждисциплінарному підході, що включає кілька основних методів та принципів.

Основні методи дослідження:

1. Історичний метод – передбачає аналіз хронології подій та вивчення документальних джерел, що висвітлюють формування української національної ідентичності та роль європейських держав у цьому процесі.
2. Соціально-політичний аналіз – зосереджується на діяльності українських політичних партій, їхніх взаєминах із імперськими структурами та іншими національними рухами (польським та русофільським).
3. Культурологічний підхід – досліджує роль культурно-освітніх діячів та інституцій у піднесенні національної свідомості українців.
4. Джерелознавчий метод – включає вивчення програмних документів, архівних матеріалів та спогадів для об'єктивного висвітлення української суспільно-політичної думки.
5. Геополітичний метод – аналізує вплив міжнародних відносин і стратегій великих держав на розвиток українського питання.

Основні принципи дослідження:

- Історизм – вивчення подій у контексті їх розвитку та взаємозв'язку.
- Об'єктивність – неупереджене дослідження різних джерел і точок зору.
- Системність – розгляд українського питання як складової загального історичного процесу, що охоплює внутрішні та зовнішні чинники.

Загальний підхід: застосування цих методів дозволяє всебічно дослідити українське питання, враховуючи як внутрішні національні процеси, так і зовнішні геополітичні впливи, що сприяє глибшому розумінню ролі України в європейському контексті початку XX століття.

Елементом наукової новизни у роботі є спроба комплексно вивчити європейську дипломатію стосовно “українського питання”, виявити глибинні передумови цього ставлення та зрозуміти динаміку політичних стратегій напередодні та під час Першої світової війни

Практичне значення роботи — Результати магістерської роботи становлять практичний інтерес для професійної підготовки та професійної діяльності вчителів та викладачів історії у закладах середньої та вищої освіти. Також отримані результати та фактичний матеріал можна використати для підготовки тематичних статей з історії України. Матеріали кваліфікаційної роботи стануть у нагоді і фахівцям що працюють в галузі міжнародних відносин України з країнами Західної та Центральної Європи.

Структура магістерської роботи визначається змістом проблеми, поставленою метою і завданнями дослідження. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. Загальний обсяг роботи складає 98 с., з них 87 сторінок основного тексту. Список використаних джерел та літератури нараховує 95 позицій.

ВИСНОВКИ

Наприкінці XIX та на початку XXI століття науковці проявили підвищений інтерес до вивчення процесів націотворення серед народів Центральної та Південно-Східної Європи, а також до ролі Габсбурзької імперії у створенні організаційних основ національних рухів і розширенні їх соціальної бази. Серед українців, на відміну від інших народів імперії, процес формування модерної нації розпочався пізніше. Це було зумовлено розподілом українських земель між двома імперіями та повільним суспільно-політичним і соціально-економічним розвитком українських територій у складі Австро-Угорщини.

Дослідники відзначають, що важливим каталізатором українського національного руху на початку XX століття був польсько-український конфлікт, який охоплював усі сфери суспільного життя. У прагненні до політичної рівноправності з польською спільнотою в регіональному управлінні українці часто зверталися за підтримкою до центральної влади. Зі свого боку, австрійський уряд, прагнучи обмежити польські вимоги щодо розширення автономії Галичини та стримати русофільський вплив, ініціював польсько-українське примирення. Це значно підвищило роль австрійської адміністрації у формуванні міжетнічних відносин і розвитку українського національного руху в Галичині.

«Українське питання» — це складна та багатогранна проблема, яка виникла в контексті історії України на перехресті національної ідентичності, політичної боротьби та міжнародної політики, особливо на початку XX століття. Це поняття охоплює різноманітні аспекти: питання про національну самосвідомість українців, боротьбу за автономію або незалежність, ставлення різних держав до українських земель, а також геополітичні інтереси великих імперій щодо цих територій.

У першій половині XX століття, зокрема, «українське питання» стало важливим елементом міжнародних відносин. Величезне значення мали взаємини

між Україною, Російською імперією, Австро-Угорщиною та іншими європейськими державами, що активно використовували український рух у своїх інтересах. Одним із найбільших викликів для українських політиків було визначення, як інтегрувати національні прагнення в контекст великих імперій, чи то в рамках Російської або Австрійської імперії, або ж у більш широкому європейському контексті. Зокрема, під час Першої світової війни, коли Україна опинилася між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською, питання про українську національну самобутність ставало центральним. Українські національні рухи намагалися здобути підтримку від обох імперій або використати їхні протиріччя для здобуття автономії або незалежності.

В контексті культурно-політичної ситуації в Галичині, «українське питання» також включало боротьбу за права українців на культурну автономію, освіту та розвиток національної ідентичності, зокрема через діяльність таких осіб, як митрополит Андрей Шептицький, а також через підтримку культурних та освітніх ініціатив.

Отже, «українське питання» можна розглядати як взаємодію політичних, соціальних та культурних аспектів національної боротьби за самовизначення, що протистояло внутрішнім політичним проблемам та зовнішнім геополітичним інтересам.

Українське питання в Австрії як політична проблема виникло під час європейської демократичної революції 1848 року, яка спричинила національне пробудження серед народів, що перебували під владою Габсбурзької імперії. Ця революція відкрила можливості для української інтелігенції скористатися проголошеними політичними свободами. Внаслідок цього, у травні 1848 року була створена перша українська політична організація — «Головна руська рада». Ця рада сформувала мережу повітових рад, що об'єднували українські громади. Основною вимогою «Головної руської ради» було поділ Галичини на дві частини: Східну (українську), і Західну (польську). Метою було утворення окремої провінції для українських земель у межах Австрійської імперії. Проте ця ініціатива не була реалізована аж до розпаду Австро-Угорщини у 1918 році.

У своїх програмних заявах «Головна руська рада» підкреслювала єдність українців Галичини та Наддніпрянської України, стверджуючи, що вони є одним народом чисельністю близько 15 мільйонів осіб, зі спільною історією державності, мовою, культурою та правовими традиціями.

Таким чином, революційні події 1848 року дали потужний поштовх до організаційного оформлення українського національного руху, який прагнув політичної автономії та національного відродження.

Німецька стратегія перед Першою світовою війною щодо України була частиною більш широкого плану, що включав не тільки геополітичну мету ослаблення Росії, але й амбіції щодо розширення сфери впливу на Схід. Відтиснення Росії на схід і використання України як плацдарму для наступу на Близький Схід та Індію були частинами німецького імперіалістичного плану. Україна, з її значними природними ресурсами та стратегічним розташуванням, мала величезне значення для Німеччини. Вона не тільки була важливою економічною базою, але й могла забезпечити Німеччину необхідними шляхами для подальшого просування в Центральну та Південну Азію. Ідея використання України як стартового майданчика для наступу на Індію і контролю над її багатствами була популярною серед деяких німецьких політиків та публіцистів, які бачили в цьому шлях до боротьби за світову гегемонію.

Такий стратегічний підхід підтверджує важливість України не тільки як економічного, але й як військового і політичного ресурсу в геополітичних розрахунках Німеччини. Вона була ключовим елементом у планах Німеччини щодо зміщення російської влади в Європі та розширення німецького впливу в напрямку Центральної та Південної Азії.

Австрійська дипломатія в умовах Першої світової війни розглядала створення незалежної української держави як стратегічний інструмент для послаблення Росії та зміцнення своїх позицій у регіоні.

Українські політики, зокрема члени Союзу визволення України (СВУ), наголошували, що Австро-Угорщина повинна змінити свою політику, щоб отримати підтримку українського народу. Пропонували видати маніфест про

передачу землі селянам, збереження української мови, віросповідання і конституційних прав. Однак австрійські військові, зокрема генеральний штаб, розглядали СВУ радше як засіб для диверсії проти Росії, ніж повноцінного союзника.

Ідея створення незалежної України отримала певний розвиток у дипломатії Центральних держав, однак через конфлікт інтересів, війну та нерішучість Австро-Угорщини і Німеччини, вона залишилася переважно нереалізованим проектом.

Проектована повоєнна незалежна Українська держава, згідно з планами Австро-Угорщини, мала бути пов'язана з імперією персональною унією. Це означало б, що на чолі української держави міг би стояти представник австрійської монархічної династії, що забезпечувало б політичну і військову підтримку Австро-Угорщини.

Ідея створення такої унії набула конкретного виміру з активізацією діяльності ерцгерцога Вільгельма Габсбурга, відомого під українським іменем Василь Вишиваний. Він здобув популярність серед українців, підтримуючи ідеї національного відродження, брав участь у національно-культурному житті Галичини та був відомий своїми симпатіями до українського визвольного руху.

Австрійська дипломатія прагнула: зберегти вплив у Галичині та Наддніпрянщині. Політика підтримки українського національного руху мала зміцнити позиції Австро-Угорщини серед українців; спрямувати національний рух на користь Австрії. Український рух у Східній Україні передбачалося інтегрувати в русло політичних традицій Галичини, що відповідало інтересам австрійської монархії; попередити загрози радикалізації. Для цього планувалося встановити контроль над політичними процесами в новій державі, уникаючи утворення радикальних чи соціалістичних урядів.

Геополітичні вигоди для Австро-Угорщини: створення Української держави під егідою Австро-Угорщини зміцнювало її вплив у Східній Європі; послаблювало Росію, віддаляючи її від Центральної Європи; давало можливість контролювати торговельні шляхи на Чорне море та Балкани.

Таким чином, політика Австро-Угорщини щодо проектованої незалежної України була частиною ширшої стратегії протидії Росії та посилення впливу Центральних держав у регіоні.

На початку Першої світової війни Німеччина, зосереджуючись на загальній стратегії проти Антанти, зокрема Франції та Великої Британії, не приділяла значної уваги українському питанню. Її інтереси щодо України були вторинними і радше обумовлювалися стратегічними потребами війни, ніж бажанням безпосередньо втручатися у внутрішні справи регіону.

Позиція Німеччини на початку війни:

1. Відсутність антипатії до Росії. Попри початок війни, німецьке керівництво розглядало можливість укладення сепаратного миру з Російською імперією. Збереження стабільних відносин могло б дати Німеччині більше свободи дій на Західному фронті.

2. Невизначеність щодо України. Україна в німецькій зовнішній політиці була лише одним із факторів, який розглядався через призму російсько-німецького протистояння. Конкретні плани щодо українських територій у Німеччини ще не були сформовані.

3. Фокус на інших напрямках. На ранніх етапах війни німецьке командування було зосереджене на блискавичній війні проти Франції та захисті від Британії.

З часом, із загостренням конфлікту та затяжним характером війни, Німеччина почала проявляти більший інтерес до України. Це було зумовлено наступними чинниками:

1. Економічними інтересами. Україна розглядалася як джерело продовольства та сировини для підтримки німецької економіки в умовах війни;

2. Стратегічними міркуваннями. Відокремлення України від Росії могло значно послабити останню і посилити позиції Німеччини в Східній Європі.

3. Політичними проєктами. Німеччина почала підтримувати ідею створення української держави, щоб послабити Росію і створити буферну зону між Центральними державами та російським впливом.

Таким чином, хоча на початку війни Німеччина не мала чітко вираженого інтересу до українського питання, згодом це питання стало важливим елементом її східної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела

1. Головна Руська Рада (1848 – 1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. Олега Турія, упорядн. У. Кришталович та І. Сварник. Львів: Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету, 2002. 270 с.
2. Гунчак Т., Сольчаник Р. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: документи і матеріали. Т.2 Мюнхен: Сучасність, 1983. 510 с.
3. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк та ін. Київ: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2015. 800 с.
4. Левицький Кость. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918: з ілюстраціями на підставі споминів і документів. Частина 1-2. Львів, 1928. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Levytskyi_Kost/Istoriia_vyzvolnykh_zmahan_halytskykh_ukraintsiv_z_chasu_svitovoi_viiny_19141918/ (дата звернення 20.10.2024).
5. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914. З ілюстраціями. На підставі споминів і документів. Перша і друга частина. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. 736 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Levytskyi_Kost/Istoriia_politychnoi_dumky_halytskykh_ukraintsiv_1848-1914.pdf? (дата звернення 20.10.2024).
6. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії // Історичні есе : у 2 т. К., 1994. Т. 1. С. 145–171.
7. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899-1944 / За ред. А. Кравчука. Львів: Вид. Отців Василян „Месіонер”. Т. 2. Церква і суспільне життя. Кн. 1. Пастирське вчення та діяльність. 1998. 572 с.; Кн. 2. Листування. 1999. 1095 с.

8. Москвофільство: документи і матеріали / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка; за заг. ред. С. А. Макарчука ; вступ. ст., комент. та добірка док. О. Сухого. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 235 с.
9. Україна в XX столітті: Збірник документів і матеріалів (1900–1939) / Ін-т змісту і методів навчання; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Упоряд.: А.Г. Слюсаренко та ін. Київ, 1997. 447 с.
10. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914). Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Г. Боряк; НАН України, Ін-т історії України; Укрдержархів ЦДІАК України. К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. LXII; 810 с.
11. Франко І. Нові причинки до історії польської суспільності на Україні в XIX ст. // Зібр. творів: В 50 т. К.: Наукова думка, 1986. Т.47: Історичні праці (1898–1913). С.191-241.
12. Щеголев С. Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма. Киев : Типографія И. Н. Кушнеревъ и Ко, 1912. 588 с.

Наукові видання, монографії, статті

13. Адамович С. Консолідаційна діяльність Загальної Української // Газета «Історія України». 2008. № 14 (квітень). С. 1 – 6
14. Баран І. Українські землі в контексті міжнародної геополітики напередодні Першої світової війни // Форум молодих науковців Львівщини: у 3 ч.: зб. тез конф., 22 травня 2011 р. / [за заг. ред. О. М. Лозинського, І. В. Карівця, І. М. Назаркевича]. Ч. 1. Львів : Тріада Плюс, 2011. С. 11-15.
15. Бегей І. Українська лівиця Галичини: теорія та практика (кінець XIX – перша третина XX ст.) : монографія. Київ : УБС НБУ, 2015. 374 с.
16. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) : монографія / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. ; за заг. ред. В. Ботушанського. Чернівці : Рута, 2005. 744 с

17. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: Історичні нариси. Київ.: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2013. 784 с.
18. Венгерська В.О. Модерне націотворення в умовах імперій XIX ст.: польський та український "проекти" // *Intermarum*. 2014. №1. С.102-113.
19. Верстюк В.Ф. Україна і Росія в історичній ретроспективі : монографія. Т. 1 : Українські проекти в Російській імперії / В.Ф. Верстюк, В.М. Горобець, О.П. Толочко. К. : Наукова думка, 2004. 504 с.
20. Веденєєв Д. Культурно-пропагандистська діяльність українських націонал-політичних організацій за кордоном у період Першої світової війни (1914 – 1918 рр.) // *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ : Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. Вип. 1. Історія. С. 164 – 168.
21. Ветров І.Г. Україна в експансіоністських планах Німеччини під час Першої світової війни // *Перша світова війна і слов'янські народи : матеріали Міжнар. наук. конф., 14 – 15 травня 1998 р.* Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. С. 41 – 48.
22. Виздрік В. С. Ідеологічний вплив росії на український соціум Галичини напередодні та початковому етапі Першої світової війни // *Військово-науковий вісник*. № 32 (2019). С. 3-16.
23. Гирич Ігор. Формування модерної української нації: теорія і суспільні виклики. (XIX – початок XX ст.). Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2013. 112 с.
24. Григорук Н. Політика Австро-Угорщини стосовно українського питання в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hryhoruk_Nataliia/Polityka_Avstro-Uhorschyny_stosovno_ukrainskoho_pytannia_v_Halychyni_XIX_XX_st.pdf? (дата звернення 10.11.2024).

25. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Видавництво Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
26. Говард М. Війна в європейській історії; пер. з англ. А.В. Яковини. Київ : Мегатайп, 2000. 166 с.
27. Головченко В.І., Солдатенко В.Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: Моногр. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
28. Гольцов А. Імперська геополітика Німеччини щодо України під час Першої світової війни. URL : <file:///C:/Users/maxsi/Downloads/1698-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3056-1-10-20211216.pdf>(дата звернення 10.11.2024).
29. Гончар Ю. Б, Городня Н. Д., Павленко В. М. Україна часів Центральної Ради в політиці Франції, Великобританії і США (березень 1917 – квітень 1918). Київ : Бланк-Прес, 2000. 34 с.
30. Горбань Т. Геополітичні орієнтації українського національно-визвольного руху в умовах Першої світової війни // Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Історія. 2011. Вип. 107. С. 12 – 15.
31. Горбань Ю.А., Шпаченко В.П. Український політичний вибір в контексті Першої світової війни // Перша світова війна і слов'янські народи : матеріали Міжнар. наук. конф., 14 – 15 травня 1998 р. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. С. 48 – 51.
32. Григорук Н. Політика Австро-Угорщини стосовно українського питання в галичині в кінці XIX – на початку XX ст. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Hryhoruk_Nataliia/Polityka_Avstro-Uhorschyny_stosovno_ukrainskoho_pytannia_v_Halychyni_XIX_XX_st.pdf (дата звернення 10.15.2024)
33. Грушевський М. Галичина і Україна. [Підп. М. Грушевський]. Львів. Наук. Вістн. Львів. Річн. IX, т. XXXVI, кн. X II, стор. 489-496. URL :

- https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskiy/Halychyna_i_Ukraina/ (дата звернення 10.11.2024).
34. Довган Ю. Політика Великобританії в загальноукраїнському і галицькому питаннях напередодні і під час Першої світової війни // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина" (Івано-Франківськ). 2002. № 8. С. 187-196.
 35. Заполовський В.М. Буковина у останній війні Австро-Угорщини. 1914–1918: Моногр. Наук.-дослід. Центр буковинознавства при Чернів. нац. ун-ті ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Золоті литаври, 2003. 242 с.
 36. Зашкільняк Л. О. Галичина на ментальних картах українців ХІХ- початку ХХ століття // Україна–Європа–Світ. 2012. Вип. 10. С.94-105.
 37. Зорик В.А. Політичні партії України та Росії в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.) : монографія. Харків : ХДУХТ, 2011. 216 с.
 38. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць. 1992. Вип. 1. С. 104-119.
 39. Кісь Н. Русофільство (Москвофільство). Інтерактивний Львів. Електронний ресурс. URL : <https://lia.lvivcenter.org/uk/organizations/rusofilstvo/> (дата звернення 30.10.2024)
 40. Корольов Б.І., Михальський І.С. «Союз визволення України» (1914 – 1918 рр.) : до історії створення та діяльності. Луганськ : Вид-во Луганського ін-ту післядипломної освіти, 1996. 44 с.
 41. Круглашов А. Проблеми післявоєнного устрою в громадській думці українців Галичини і Буковини (1914 – 1918) // Питання історії Великої війни 1914 – 1918 : зб. наук. ст. / Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, каф. історії нового та новітнього часу ; наук. ред. Ю. Макар. Чернівці : [Б. в.], 1995. С. 19 – 24.
 42. Кураєв О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914 - 1918) : монографія. Київ. : [б. в.], 2006. 311 с.

43. Кураєв О. О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрямок : монографія; Відп. ред. П.С. Сохань. Київ : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2009. 456 с.
44. Кураєв О. О. Український чинник у системі політичних інтересів Відня та Берліна (1843- 1914) // Укр. іст. Журн. 2006. № 1. С. 43-61. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_1_43 (дата звернення 23.10.2024)
45. Кучеренко А. А. Українське питання в діяльності Агенора Голуховського // Історичний архів. Вип.14. С. 80-85.
46. Кучик О. Українське питання в політиці Великобританії (1914 – 1918 рр.) // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Міжнародні відносини. 1999. Вип. 1. С. 53 – 61.
47. Лавров Ю.П. Початок діяльності Союзу Визволення України // Укр. іст. журн. 1998. № 4. С. 17 – 32 ; № 5. С. 3 – 16.
48. Левандовський В. Україна в геополітичних концепціях першої третини ХХ століття // Політична думка. 1994. № 2. С. 67 – 75 ; № 3. С. 59 – 69.
49. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів: Накладом власним. З друкарні ОО. Василян у Жовкві. 1926. 736 с.
50. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ: Основи, 1994. Т.1. 554 с.
51. Липовецький С. Руский мир Галичини. Тиждень, 2021, №1-3.[Електронний ресурс. URL : <https://tyzhden.ua/History/251349> (дата звернення 30.09.2024)
52. Лепісевич П.М., Цимбалюк М.М. Єдність – втрачені надії: Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914 – 1916) : монографія. К. : Атіка-Н, 2012. 192 с.
53. Лозинський А. Сучасна історіографія про сутність і зміст «українського питання» напередодні Першої світової війни. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6808/1/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D1%81%D1%8>

2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F....pdf (дата звернення 30.09.2024).

54. Лозинський А. Ф. Політика держав Антанти з українського питання напередодні Першої світової війни // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки. 2016. Вип. 14. С. 47-53.
55. Лозинський А. Ф. Україна в геополітичних планах Німеччини та Австро-Угорщини напередодні Першої світової війни // Україна-Європа-Світ. Міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 18. С. 155-163.
56. Лозинська І.Г., Сухий О.М. «Українське питання» напередодні та на початку Першої світової війни // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені В. Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І.С. Зуляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. Вип. 1. С. 41 – 47.
57. Михальський Ю. В., Сова А. О Москвофіли та український національний рух в Галичині (кін XIX – поч. XX століття: погляд крізь призму сучасності. [Електронний ресурс]. URL : [tp://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/11655/1/Mykhalsky_Yu_Sova_A_Moskovofily_ta_ukr_nats_rykh.pdf](http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/11655/1/Mykhalsky_Yu_Sova_A_Moskovofily_ta_ukr_nats_rykh.pdf) (дата звернення 27.10.2024).
58. Мазур О.Я., Баран І.В. Українське питання в політиці провідних держав напередодні великої війни (1914 – 1918 рр.) // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Держава та армія. Львів, 2014. № 784. С. 70 – 75.
59. Матвієнко В.М. Українське питання в системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи на початку XX ст. // Науковий вісник Дипломатичної акад. України. К., 2003. Вип. 9 : Зовнішня політика і дипломатія: історичні традиції, сучасні реалії, перспективи. С. 351 – 362.
60. Монолатій І. Жити і давати жити іншим. Німецький дискурс західноукраїнської етнополітичної сфери [Текст] : [монографія]. Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника, Науковий центр дослідження українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного ун-ту ім. Василя Стефаника та Інституту

- політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, Центр історичної германістики та австрійських студій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 160 с. С. 117-118.
- 61.Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 2003. Вип. 38. С. 115–147.
 - 62.Несук М. Д. Драма вибору: Відносини України з Центральними країнами. 1917–1918 рр. Київ : Політична думка, 2001. 274 с.
 - 63.Несук М. Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ ст. / М. Несук, В. Репринцев, С. Камінський // Політична думка. 1995. № 2/3. С. 50 – 71.
 - 64.Олійник С. В. Галицький чинник у боротьбі російського імператора Миколи І з Європейськими революціями 1848-1849 рр. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Т.22. 265-273.
 - 65.Омельченко О.В. Діяльність Союзу визволення України і Головної Української Ради в боротьбі за автономію України в роки Першої світової війни // Українська державність: історія і сучасність : матеріали наук. конф. (Київ, 21 – 22 січня 1993 р.). Київ : Ін-т системних досліджень освіти України, 1993. С. 161 – 164.
 - 66.Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ: Видавничий дім “КМ Academia”, 1996. 187 с.
 - 67.Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 344 с.
 - 68.Патер І. Українське питання в антантському і австро-німецькому вимірах (серпень 1914–лютий 1917) // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск. С. 494–519.
 - 69.Передерко В. Східна Галичина в політиці Російської імперії (1900 – 1914). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 300 с.

- 70.Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Пер. з англ. Харків, 2016. 496 с.
- 71.Попик С. Українці в Австрії 1914–1918: Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 235 с.
- 72.Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни // Вісник Львівського ун-ту. Серія історична. 1999. Вип. 34. С. 317 – 330.
- 73.Реєнт О.П. Дипломатичні аспекти «східного питання» й Україна // Нариси з історії дипломатії України. Київ : Вид. дім «Альтернативи», 2001. С. 264 – 313.
- 74.Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2003. 340 с.
- 75.Реєнт О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна: Моногр. Ін-т історії України НАН. Київ : Генеза, 2004. 480 с.
- 76.Реєнт О. П. Перша світова війна та її наслідки для України // Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 1. С. 64-78.
- 77.Реєнт О.П. Україна у Першій світовій війні (1914–1917) // Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В.М. Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Геєць та ін.; відп. ред. В.А. Смолій; авт. кол.: Т.А. Балабушевич, В.Д. Баран, В.К. Баран та ін.]. НАН України. Інститут історії України. Київ : Ніка-Центр, 2011. Т. 2. С. 64-96.
- 78.Сарбей В. Г. Національне відродження України. Київ: Альтернативи, 1999. 336 с.
- 79.Сердюк В. Ю. Еволюція «українського питання» в другій половині XIX ст. // ЮРИДИЧНА НАУКА № 3(105)/2020. С. 103-109. URL: [file:///C:/Users/maxsi/Downloads/ojsjournalmcomua,+103-109%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/maxsi/Downloads/ojsjournalmcomua,+103-109%20(2).pdf) (дата звернення 22.09.2024).
- 80.Сідак В. Українські землі кінця XIX - початку XX ст. – арена таємної боротьби провідних європейських держав (історико-правовий аналіз

- діяльності спецслужб) [Текст]; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ: Вид-во Академії СБ України, 1997. 39 с.
- 81.Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь, 1569-1999. Київ: Дух і Літера, 2012. 460 с. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000781 (дата звернення 22.09.2024).
 - 82.Срібняк Ігор. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920). Київ: Державний лінгвістичний університет, 1999. 276 с.
 - 83.Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). Львів : Каменярь, 1998. 132 с.
 - 84.Трофимович В. Романюк Р. Українсько-польська проблематика в політиці Австро-Угорщини на початку Першої світової війни // Перша світова війна і слов'янські народи : матеріали Міжнар. наук. конф., 14 – 15 травня 1998 р. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. С. 24 – 31.
 - 85.Троян С. Австрійські ідеї «Міттельєвропи» напередодні та під час Першої світової війни: культурно-історичний вимір // Перша світова війна і слов'янські народи : матеріали Міжнар. наук. конф., 14 – 15 травня 1998 р. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. С. 12 – 17.
 - 86.Троян С. Нове бачення Європи: німецькі плани територіального переустрою початку XX ст. // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи : матеріали Міжнар. наук. конф. присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22 – 24 вересня 1998 р.). Чернівці : Рута, 2000. С. 89 – 103.
 - 87.Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С.В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с.

88. Уська У. Політика офіційного Відня та Галицького намісництва щодо русофільського руху в 1908 – 1914 рр. // Історичні та культурологічні студії. Львів, 2004. С. 153–180. 165.
89. Чернега П. М. До причин розв'язання Першої світової війни / П. М. Чернега, В. І. Кучер, А. І. Байраківський // Перша світова війна і слов'янські народи : матеріали міжнар. наук. конф., 14-15 травня 1998 р. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. С. 4-7.
90. Шологон Л. Національно-культурний рух українців Галичини (1848-1914 рр.): спогади очевидців та учасників подій // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина" (Івано-Франківськ). 2010. Ч. 17. С. 123-131.
91. Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття): монографія. К. ПЦ "Ризографіка", 2005. 616 с.
92. Яремчук В.Д. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899 – 1918 рр.). Київ : ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 504 с.

Автореферати, дисертації

93. Городня Н.Д. Політика країн Антанти і США щодо державності України в 1917 – 1919 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 1995. 20 с.
94. Демуз І. О. Українське питання в російській імперії на початку XX ст. історіографія [Електронний ресурс]: Автореф. Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. URL : http://revolution.allbest.ru/history/00591641_0.html (дата звернення 12.11.2024)
95. Кураєв О. О. Український фактор у політиці Німеччини та Австро-Угорщини періоду Першої світової війни : автореф. дис... д-ра іст. наук № 07.00.02 Київ : Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2006. 26 с.